

VERBEELDING KENT EEN PRIJS

Dames en heren

Over de geest van God wordt gezegd dat hij waait waarheen hij wil. Dat is iets waar ik sterk in geloof. Ik heb zelf meerdere keren moeten vaststellen dat de waarheid anders in elkaar stak dan ik dacht en dat het goede bleek te werken op plaatsen waar je het totaal niet had verwacht. Ik geef u een drietal voorbeelden.

Vóór mijn onderzoek naar de modernisering in het Zuiden van ons land nam ik aan dat de katholieke kerk een bolwerk van conservatisme was. Ik meende dat kerk en kapitaal twee handen op één buik waren die maatschappelijke veranderingen in de weg stonden. Als jij ze dom houdt dan houd ik ze arm, zo zou de fabrikant tegen de pastoor hebben gezegd. Na tien jaar onderzoek moest ik deze opvatting grondig bijstellen. Ik kwam tot de conclusie dat de modernisering in het Zuiden door de katholieke geestelijken is gestimuleerd en dat deze geen behoudende maar juist een vernieuwende rol hebben gespeeld. Een tweede voorbeeld is het idee dat ik van de Nederlandse politie had. Als linkse student in Nijmegen zag ik de politie als een deel van de repressieve macht. Een autoritaire organisatie waar je als burger maar het beste voor kon oppassen. Die argwaan bleef lang bestaan, zelfs toen ik in 2005 een aanstelling aan de Politieacademie kreeg. Maar door me serieus te verdiepen in de manier waarop de politie te werk gaat, moest ik ook die mening bijstellen. Inmiddels beschouw ik de politie als een van de meest betrouwbare steunpilaren voor onze democratie, ondanks de fouten die elk jaar gemaakt worden. Mijn laatste voorbeeld gaat over ambtenaren in Den Haag. Ik heb lang geroepen dat er een kloof tussen burgers en politiek bestaat en meende dat topambtenaren daaraan bijdroegen. Toch heb ik de afgelopen jaren meerdere directeuren of secretarissen ontmoet die een open geest hadden. Ze bleken scherp na te denken over de toekomst van ons land en open te staan voor nieuwe inzichten. Met andere woorden: er zijn momenten dat het ware, het goede of het schone ons dwingt om de bestaande orde met andere ogen te bezien

I

Dat is een van de redenen waarom ik vier jaar geleden besloot om een groot onderzoek naar spirituele waarden, morele idealen en geestelijke beginselen in Nederland te doen. De uitkomsten daarvan zijn inmiddels bij Amsterdam

University Press gepubliceerd en wel in twee versies. De wetenschappelijke editie, die 604 bladzijden omvat, kreeg als titel *De Lage Landen en het hogere*. De populaire editie telt 102 bladzijden en kreeg als titel *Hedendaags idealisme* mee. Het is niet verbazend dat vormen van verbeelding in dat onderzoek een cruciale rol spelen. We gingen namelijk van de volgende werkdefinitie uit: *Het hogere is de verbeelding van een geheel waarmee ik mij verbonden weet en waardoor ik mij geroepen voel tot onbaatzuchtig handelen*. Wat ons wel verbaasde was dat we het hogere op zoveel terreinen aantreffen. Het dient zich niet alleen bij de elite maar ook in het leven van gewone burgers aan, het komt behalve in de hoge kunst evengoed in de populaire cultuur tot uitdrukking, het spreekt zowel gelovigen als overtuigde atheïsten aan. Moest ik de conclusies van ons werk in één zin weergeven dan zou ik zeggen dat er in Nederland veel meer geestelijk engagement bestaat dan we doorgaans aannemen. Het meest verbazend was nog dat Nederlanders die helemaal geen hoge waarden aanhangen slechts een bescheiden minderheid vormen.

Dat blijkt uit een enquête waarbij we mensen nadrukkelijk hebben gevraagd wat voor hen het voornaamste in hun leven is. Van hen gaf 44 procent sociale idealen op zoals het helpen van mensen die door het lot getroffen zijn of iets voor de samenleving doen. Bij 26 procent van de ondervraagden bleek dat het vooral om vitale idealen ging. Zij wilden zich voor een goede gezondheid, de natuur of het leven in meer algemene zin inzetten. En 18 procent gaf sacrale idealen op. Deze groep omvatte zowel degenen die aan een klassiek geloof in God vasthouden als degenen die er een hedendaagse vorm van spiritualiteit omarmen. Hoewel ik erken dat er grote verschillen tussen deze idealen zijn, wijs ik erop dat degenen die hoge idealen afwijzen slechts 12 procent van het totaal vormen. Een en ander weersprekt het gangbare idee dat de moderne burger een calculerend wezen is die slechts op het eigen voordeel uit zou zijn. In feite zijn veel Nederlanders als vrijwilligerswerk actief. Op dat vlak staat het zo sterk gesecculariseerde Nederland in Europa toch maar bovenaan. Landen waar een groot deel van de bevolking uit gelovigen bestaat, doen het veel minder goed.

Zo blijkt dat de geest van het ware, het goede en het schone zich niet altijd aan de regels houdt. Dat geldt niet alleen in de samenleving als geheel maar ook in organisaties waar moderne professionals werken. Er deed zich de afgelopen decennia een geleidelijke maar beslissende verandering in hun arbeidsmotivatie voor. Begin jaren tachtig woog de extrinsieke motivatie het zwaarst: mensen werkten voor hun inkomen of ze wilden een lange vakantie en korte werkdagen. Vandaag de dag blijkt de intrinsieke motivatie veel belangrijker. Mensen willen zinvol werk doen, ze willen hun talenten inzetten, ze willen aan een betere samenleving bijdragen of iets voor anderen betekenen. Dat geldt natuurlijk niet voor iedereen. Wie vakken vult bij Albert Heijn maakt inderdaad een calculus. Die zal zich afvragen of de geleverde inspanning opweegt tegen het verkregen inkomen. Maar hoe meer opleiding een werknemer gevolgd heeft, des te belangrijker worden de immateriële aspecten van het werk en des te sterker zal

hij of zij de professionele idealen benadrukken. Ook dat is empirisch onderzocht. We hebben de afgelopen tijd diverse studies uitgebracht over de vraag wat we onder ‘goed werk’ moeten verstaan. Op grond daarvan menen wij dat ‘goed werk’ aan drie criteria voldoet.

Ten eerste is het professioneel bezien van hoge kwaliteit. Ten tweede biedt het de werknemer gelegenheid om persoonlijke betrokkenheid te laten zien. Ten derde voldoet het aan bepaalde morele maatstaven. In die zin behoort ideëel engagement tot de kern van een moderne beroepsuitoefening. Het spreekt voor zich dat die ambities niet altijd worden waargemaakt. Er kunnen omstandigheden zijn die maken dat men zich tevreden moet stellen met werk dat minder inspirerend is. Maar dat neemt niet weg dat hoogopgeleide professionals wel degelijk dit soort idealen najagen. In het al genoemde onderzoek naar *De Lage Landen en het hogere* hebben we dat zelf kunnen vaststellen. Werknemers die bijvoorbeeld bij de politie werken, doen dat niet vanwege het inkomen maar omdat ze aan een rechtvaardige samenleving willen bijdragen. Voor professionals in de gezondheidszorg gaat het in de eerste plaats om respect en menselijke waardigheid, niet om doelmatigheid of marktwerking. We weten dat dit ideële engagement niet tot de publieke sector beperkt blijft. We treffen het even goed in sectoren als industrie en zakelijke dienstverlening aan.

Een derde veld waar veel idealisme leeft is de universiteit. Dat ligt voor de hand want het bedrijven van wetenschap is van oudsher een vorm van onbaatzuchtig handelen. Ik zeg niet dat de academische gemeenschap uit heiligen bestaat. We weten allemaal dat belangen, reputaties, politieke spelletjes en menselijk gekissebis maar al te vaak een rol spelen. Toch vooronderstelt echte wetenschap een habitus, een moraliteit en een cultuur die onze materiële belangen overstijgt. Een wetenschapper is bereid zijn om in debat te treden met zijn collega die er anders over denkt – hoe vervelend die collega als persoon ook is. We moeten respect voor de feiten opbrengen – ook wanneer die ons slecht van pas komen. We laten ons werk door anderen beoordelen – ook als dat zou leiden tot een kritische of negatieve beoordeling. In de wetenschap geldt de waarheid als het allerhoogste gebod. Wie in de eerste plaats aan zijn of haar belangen denkt, kan niet aan dat gebod voldoen. Ik geef toe dat het streven naar dit ideaal niet eenvoudig is maar áls ideaal wordt het door wetenschappers breed gedeeld. Overigens zijn er – ook in Nederland – vele onderzoekers die dit ideaal op voorbeeldige manier belichamen. Leest u nog maar eens de reportage die *Vrij Nederland* enkele weken terug over toppers in de neurochirurgie maakte. Een man als Peter Vandertop laat overtuigend zien dat zo’n beroep niet alleen kennis en techniek omvat maar ook kwaliteiten van morele aard zoals moed tonen, je afspraken nakomen, zelfbeheersing opbrengen, zorg voor een patiënt hebben en jongere collegae serieus nemen.

II

Dit alles, dames en heren, laat volgens mij slechts één conclusie toe namelijk dat morele waarden en geestelijke beginselen vaker aan de orde zijn dan velen aannemen. Ons probleem is niet zozeer dat de geest niet waait maar dat we te laat of in onvoldoende mate beseffen waar ze naartoe wil. Dat is vooral een probleem voor bestuurders en politici. Zij worden immers geacht leiding te geven aan de moderne dynamiek, zij moeten ervoor zorgen dat al die energie in de samenleving, in de professionele organisatie of op de universiteit in goede banen wordt geleid. Een probleem is dat zij de tekenen des tijds vaak slecht verstaan. Ze zijn voortdurend met eigen plannen in de weer. Ze zetten die ook door, denkend dat ze daarmee de goede zaak dienen en ervan overtuigd dat de juistheid van hun beleid vroeg of laat tot de eigen werknemers of het brede publiek zal doordringen. Sommigen van u zullen opmerken dat dit een karikatuur van de moderne bestuurder is en daarin hebben ze geen ongelijk. Als hoogleraar maatschappelijke bestuurskunde heb ik vele bestuurders en politici ontmoet die gewetensvol te werk gingen en moeite deden om recht te doen aan de geest des tijds. Maar vandaag vraag ik uw aandacht voor een ander type dat evengoed bestaat en niet zelden grote invloed heeft: bestuurders die zich voor de tijdgeest afsluiten en vaak niet eens beseffen dát ze dit doen. Ik volsta opnieuw met het geven van drie voorbeelden.

Ik denk om te beginnen aan bestuurders en politici die de Europese Unie willen uitbreiden. Ze worden niet moe te verklaren dat deze uitbreiding even onvermijdelijk als onomkeerbaar is. Wie niet meegaat zal de trein van de geschiedenis missen. Verder moeten we het hoofd bieden aan de concurrentie van China en andere grootmachten. Of wilde u soms dat het binnenkort weer oorlog wordt? Hoewel ik mezelf als een overtuigd Europeaan beschouw, zijn er in dit dossier twee dingen die me dwars zitten. Ten eerste draait het altijd om geld en macht. Natuurlijk is onze veiligheid van groot belang. Laten we vooral lessen trekken uit de rampzalige oorlogen die op dit continent gevoerd werden. Uiteraard moeten we de Europese markt uitbouwen. Laten we vooral beseffen hoezeer wereldwijde geldstromen elkaar beïnvloeden. En toch schieten we daarmee tekort. Zelf denk ik dat het Europese project slechts levensvatbaar is wanneer het tot de verbeelding spreekt. Dat betekent aandacht voor de culturele, morele en geestelijke kant van onze Europese geschiedenis, een dimensie die de bestuurders zorgvuldig buiten schot houden. Het tweede probleem is dat de elite niet in staat of niet bereid is tot een serieus gesprek met de bevolking. Op de vele twijfels, weerstanden, vragen en onzekerheden die dit project omgeven gaat men zelden in. Er is nog niet het begin van een dialoog over de vraag wat wij – burgers, professionals én bestuurders – met Europa voor hebben. Door vast te houden aan de Europese onvermijdelijkheid neemt de aanhang van partijen als de SP en de PVV vanzelf toe. Die houding treffen we bij te veel bestuurders aan.

Ze sluiten zich niet alleen op in hun gelijk maar hebben ook de machtsmiddelen om dat gelijk aan anderen op te leggen. Ze kunnen zich niet voorstellen waar het die anderen om gaat.

Helaas vinden we deze bestuurders niet alleen op politiek niveau maar ook bij maatschappelijke instellingen. Wat is er bijvoorbeeld in de bankwereld gebeurd? Als ik vijf geleden tijdens een college aan de studenten moest uitleggen wat beschaving was, mocht ik altijd graag het voorbeeld aanhalen van de bankier. Dat was iemand die wekelijks miljoenen in zijn handen kreeg maar niet aan zelfverrijking deed. Een toppunt van betrouwbaarheid, zelfbeheersing en moraliteit. Helaas kan ik dat voorbeeld niet meer opvoeren. De moeilijkheid is niet eens dat leidinggevendenden zich op grote schaal verrijkt hebben maar dat ze dit op allerlei manieren goedpraten en zich volkomen doof houden voor de kritiek van gewone burgers. Die houding treffen we eveneens aan bij mensen die leiding geven aan onderwijsinstellingen, ziekenhuizen, woningcorporaties en andere organisaties die ooit een maatschappelijk belang dienden. Soms zweeft er nog een laatste rest aan idealisme om het gebouw en verwijst het mission statement naar hogere beginselen. Maar in feite worden andere zaken vooropgesteld zoals het maken van winst, het streven naar een groter marktaandeel, het neerzetten van een duur gebouw en – dat hoort er nu eenmaal bij – het toekennen van een salaris dat vijf cijfers telt. Door de professionals in deze instellingen wordt vaak en hartstochtelijk geklaagd. Onder meer over het feit dat ze hun bevlogenheid niet kunnen waarmaken. Dat dringt zelden tot de bestuurders door omdat die vooral met het bewaken van processen, het verhogen van doelmatigheid en het halen van de targets bezig zijn.

Komen dit soort bestuurders nu ook in de universitaire wereld voor? Wie afgaat op de krantenberichten van het laatste jaar is geneigd om te antwoorden met ja. De hoffelijkheid gebiedt mij om hier niet uitgebreid op in te gaan, maar twee feiten wil toch genoemd hebben. Ten eerste dat de Vrije Universiteit een groot aantal werknemers telt die het bestuur een halsstarrige houding voor de voeten werpen en de leiding van hun organisatie wantrouwen. Ten tweede dat er onlangs aan het VUMC dramatische gebeurtenissen plaats vonden die op eenzelfde probleem wijzen. Het is veelzeggend dat men daar de boodschapper van het slechts nieuws op non actief stelde terwijl het aan de universiteit toch in de eerste plaats om de waarheid dient te gaan. Maar goed, dat laat ik rusten omdat ik me niet wil mengen in de problemen van een instelling waar ik niet werkzaam ben. Laat ik in plaats daarvan de vraag stellen of deze problemen van recente datum zijn. Dat is evident niet het geval, zoals blijkt uit de evangelietekst waar het waaien van Gods geest ter sprake komt. Ik zal die tekst (Johannes hoofdstuk 3, vers 1 tot 12) in haar geheel weergeven.

Zo was er een Farizeeër, een van de Joodse leiders, met de naam Nikodemus. Hij kwam in de nacht naar Jezus toe. 'Rabbi,' zei hij, 'wij weten dat u een leraar bent die van God gekomen is, want alleen met

Gods hulp kan iemand de wondertekenen doen die u verricht.’ Jezus zei: ‘Waarachtig, ik verzeker u: alleen wie opnieuw wordt geboren, kan het koninkrijk van God zien.’ ‘Hoe kan iemand geboren worden als hij al oud is?’ vroeg Nikodemus. ‘Hij kan toch niet voor de tweede keer de moederschoot ingaan en weer geboren worden?’ Jezus antwoordde: ‘Waarachtig, ik verzeker u: niemand kan het koninkrijk van God binnengaan tenzij hij geboren wordt uit water en geest. Wat geboren is uit een mens is menselijk, en wat geboren is uit de Geest is geestelijk. Wees niet verbaasd dat ik zei dat jullie allemaal opnieuw geboren moeten worden. De wind waait waarheen hij wil; je hoort zijn geluid, maar je weet niet waar hij vandaan komt en waar hij heen gaat. Zo is het ook met iedereen die uit de Geest geboren is.’ ‘Maar hoe kan dat?’ vroeg Nikodemus. ‘Begrijpt u dit niet,’ zei Jezus, ‘terwijl u een leraar van Israël bent? Waarachtig, ik verzeker u: wij spreken over wat we weten en we getuigen van wat we gezien hebben, maar jullie accepteren ons getuigenis niet.

De strekking van deze passage lijkt me duidelijk. We hebben een leidinggevende die de bestaande orde representeert – een Farizeeër. En we hebben Jezus met zijn leerlingen die zien dat er een nieuw geestelijk klimaat ontstaat. Het is geen toeval dat daarbij wordt gesproken over het waaien van de wind want adem of wind zijn in de joodse traditie een klassieke verwijzing naar de geest Gods. Het probleem is natuurlijk dat het gaat om een onzichtbare verandering, het soort veranderingen waarmee de gevestigde orde altijd grote moeite heeft. Dat is volgens mij ook de kern van het conflict waarvan we momenteel getuige zijn. Er waart een nieuwe geest rond, de verbeelding maakt overuren en idealisme dringt zich overal op maar veel bestuurders hebben moeite om te begrijpen wat er gebeurt. Dat is slecht voor Europa, slecht voor organisaties waarin professionals werken en ook slecht voor het academische klimaat.

III

Dames en heren, met deze kritische opmerking wil volstaan. Ik zou niet graag vervallen in de zo Nederlandse gewoonte om voortdurend te klagen of te zeggen wat er fout gaat. Liever wil ik de resterende tijd gebruiken om een paar voorstellen doen ter verbetering van het universitaire klimaat. Ik spreek hier van klimaat omdat ik niet geloof dat wetenschappelijke waarheden echt maakbaar zijn. Er bestaan geen modellen die vanzelf tot academische bloei leiden, er zijn geen maatregelen die wetenschap onvermijdelijk relevant maken, er komt nooit een beleid dat onze verbeelding aan het werk zet. Maar het is misschien wel

mogelijk om een paar vuistregels te noemen waar een verstandig bestuur mee zou kunnen werken. Ik geef ze de vorm van tien geboden maar u zult begrijpen dat dit *cum grano salis* is bedoeld. Drie van deze geboden raken aan de wetenschap, drie aan het bestuur en drie aan academische vorming in meer algemene zin.

Eerste gebod: Honoreer onderzoekers die hun werk goed doen.

Deze aanbeveling lijkt triviaal want er zijn talloze prijzen voor wetenschappers die iets bijzonders hebben gedaan. Maar hoe ziet onze gewone werkweek eruit? Hoe sturen we het merendeel van onze medewerkers aan? Iedereen weet dat het bij die aansturing vaak om iets heel anders gaat dan om de vraag of iemand relevante kennis produceert. Het gaat om studentenaantallen, om het verdienen van geld of om het indienen van aanvragen bij NWO. Ik mag graag verwijzen naar collega Weggeman die enige jaren geleden een boek schreef met als titel *Leidinggeven aan professionals? Niet doen!* En hij weet waar het over gaat want hij werkt in een technologisch zeer geavanceerde regio. Anders gezegd: geef wetenschappers voldoende ruimte geven zodat verbeelding en idealisme en hun werk kunnen doen.

Tweede gebod: Waarheid wordt niet door het aantal citaten bepaald.

Een van de grootste dwaasheden in deze tijd is het geloof dat je de betekenis van een wetenschappelijk werk kunt afleiden uit het aantal keren dat men het citeert. Er zijn vakgebieden waar dat geldt, maar in het algemeen slaat het nergens op. Stel ik citeer een auteur. Waaruit blijkt dat ik het werk heb bestudeerd? Begrijp ik echt waar het over gaat? En zo ja, ben ik het wel of niet eens met die auteur? Bovendien kan het aantal citaties kunstmatig verhoogd worden. Dan zorg je toch dat hetzelfde verhaal meerdere keren wordt gepubliceerd. Of je zet je naam bij de auteurs terwijl je maar je bijdrage aan het onderzoek maar heel bescheiden was onderzoek. Je zou dat soort trucjes lachwekkend willen noemen, ware het niet dat ze in de academische wereld big business geworden zijn.

Derde gebod: Eerherstel voor de wetenschappelijke discipline.

Hoewel het woord discipline geen positieve klank heeft, is het basis van elk succes. Jezelf een wetenschappelijke discipline eigen maken betekent: een object afbakenen, serieus met gegevens omgaan, je verdiepen in kennis die anderen tot stand brachten, beseffen wat de implicaties zijn van een bepaalde theorie, kritisch kijken naar een al te mooi resultaat. Alleen wie die leerschool helemaal heeft doorgemaakt kan met andere disciplines in gesprek. Het succes van modieuze richtingen als cultural studies of global studies illustreert dat het met de wetenschappelijke discipline op bepaalde gebieden slecht is gesteld.

Academische verbeelding is mooi maar alleen als er intellectuele strengheid is. Want de stap naar window dressing is snel gemaakt.

Vierde gebod: Bestuur universiteiten niet als bedrijf.

Het spreekt voor zich dat de begroting van elke academische instelling op orde moet zijn. En het is evident dat we verantwoording afleggen van de manier waarop gemeenschapsgeld aan de universiteiten wordt besteed. In die zin hebben managers, controllers, accountants en directeuren een taak. Maar dan houdt het op. Het was nooit de bedoeling dat zaken als efficiency, doelmatigheid, schaalvergroting, marktaandeel en andere overwegingen van economische, bedrijfsmatige of commerciële aard zo'n sterk stempel op de academische gemeenschap zouden drukken als nu gebeurt. Daarmee laat Nederland een van zijn platste kanten zien. Laten we alles in het werk stellen om te verhinderen dat de dominee qua verbeelding door de koopman overvleugeld wordt.

Vijfde gebod: Reorganiseer alleen als het volstrekt onvermijdelijk is.

Het is vreemd dat deze aanbeveling telkens moet worden herhaald. Iedereen die met collega's, ondergeschikten of leidinggevenden heeft samengewerkt, weet dat het om mensenwerk gaat. En dat het vaak persoonlijke kwaliteiten zijn die de basis voor conflict of succes vormen. En toch worden er steeds nieuwe structuren, procedures, systemen, modellen en reorganisaties bedacht. Over de kosten, de weerstanden of het energieverlies van zo'n reorganisatie denkt men onvoldoende na. Uiteraard ontken ik niet dat dat forse ingrepen soms nodig zijn. Maar we moeten meer investeren in omgangsvormen, in dialoog of debat en het scheppen van een stimulerend klimaat. In een sfeer van angst, wantrouwen of argwaan komt de verbeelding nooit tot bloei.

Zesde gebod: Besef dat verbeelding ook een prijs heeft.

Het is mooi dat de Vrije Universiteit de verbeelding als jaarthema kiest. Ik hoop dat ze over twaalf maanden kan terugblikken op een productief jaar waarin veel interessante dingen tot stand kwamen. De vraag is alleen welke investeringen men doet. Het zou een vergissing zijn om te geloven dat verbeelding niets kost. Bovendien is het verre van zeker dat elke investering direct rendeert. Overigens is het niet alleen de instelling die een risico loopt. Dat geldt ook voor degene die tegen de gevestigde orde ingaat. Een dwarse geest wordt snel uitgelachen of monddood gemaakt. Dat was al zo bij de profeten uit het Oude Testament en dat doet zich evengoed op Nederlandse universiteiten voor. Met andere woorden: verbeelding gezocht betekent ook moedige mensen gezocht – los van de vraag

of zij als student, als docent, als onderzoeker, als hoogleraar of als manager werken.

Zevende gebod: Verdiep je in een niet-academische realiteit.

Hoewel ik de academische cultuur bijzonder hoog heb, wil ik ook wijzen op een tekort. Namelijk dat ze levenservaring in onvoldoende mate waardeert. Er zijn geleerden die zeggen dat de realiteit niet bestaat. Anderen denken dat de realiteit op een sociale constructie berust. En weer anderen geloven dat de realiteit samenvalt met hun database. Allemaal voorbeelden van wat ik domme intelligentie noem. Ga eens praten met mensen die een bedrijf leiden, die moeten zorgen voor een gezin of die een ernstige ziekte hebben gehad. En besef dat complexiteit van het leven in al die academische studies, theorieën en analyses nauwelijks begrepen wordt. Ik ben het in weinig dingen eens met Frits Bolkenstein maar wel toen hij zei dat intellectuelen zonder ervaring een probleem vormen. Om dat tegen te gaan zouden we onze studenten moeten bewegen om zich te verdiepen in één niet-academische realiteit. In elk geval heb ik het doorbreken van ons academisme zelf altijd als een pluspunt opgevat.

Achtste gebod: Staar je niet blind op de moderne kunst.

De kunsten waren lange tijd een domein waar menselijke verbeelding vorm kreeg. Dat zal voor een aantal kunstvormen nog steeds gelden maar hoe staat het met de beeldende kunst? Is zij het veld waar onze verbeelding een zichtbare gestalte krijgt of fungeert ze meer als een atelier voor toegepaste filosofie? Laten we niet vergeten dat de maatschappelijk verbeelding de afgelopen halve eeuw ook op een andere manier tot uiting kwam. Ik denk aan de talloze films en televisieseries die de elite graag als massacultuur wegzet. Maar wie zich daarin verdiept, zal ontdekken dat de grote morele vragen, die vroeger werden behandeld in de taal van het geloof, zich vandaag de dag even goed in populaire vormen van cultuur aandienen. Ook daarvoor geldt dat de geest waait waarheen hij wil en dat je het hogere soms vindt op plaatsen waar je het niet verwacht.

Negende gebod: Laten we ons vermogen tot empathie ontwikkelen.

In de harde liberale wereld die ons te wachten staat, zal meer aandacht voor empathie of compassie nodig zijn. Empathie betekent dat we ons kunnen voorstellen wat een ander ervaart. Ook bij zaken als naastenliefde, mededogen, solidariteit of compassie is de menselijke verbeelding in het geding. Volgens Frans de Waal hebben wij dit vermogen te danken aan de natuur. Het werkt echter alleen als het wordt gecultiveerd en dat zou een taak voor universiteiten moeten zijn. Dat is immers de plaats waar de maatschappelijke elite wordt

opgeleid – een elite die meer empathie voor de rest van de samenleving zou mogen opbrengen.

Tiende en laatste gebod: Verzin er zelf ook een !

Het is mooi om iemand van buiten te vragen die over wind, geestelijke beginselen of de menselijke verbeelding spreekt. Maar het zou nog mooier zijn als u zelf door de Geest werd aangeraakt, als u in vurige tongen zou spreken over uw eigen ideaal, als u van de vrees over uw toekomst werd verlost en als u de kracht kon opbrengen om te strijden voor de waarden waar u voor staat. Dat lijkt me de eigenlijke betekenis van het jaarthema Verbeelding gezocht. Ik wens u daarbij alle goeds.

Gabriël van den Brink

Amsterdam
3 september 2012